

8 The Land Code of the Republic of Kazakhstan on June 20, 2003 No. 442-11 (2003) [Electronic resource] URL: [http://www.go.mail.ru/via_page=1 & user_type = 17 & oqid = b45529dbef87e989](http://www.go.mail.ru/via_page=1&user_type=17&oqid=b45529dbef87e989) (access date February 10, 2020).

ΘΟЖ 631.1:339.137

Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan

.....

сондай-ақ заңнамалық және атқарушы органдардың құжаттары қолданылды.

Қазақстанның жалпы территориясында төрттен бір бөлігі жартылай шөлейт және шөлейт аймақтар, ал қалған бөлігі таулы аймақтар санатында.

Ауыл шаруашылығы саласында тауарлардың тауарлар мен қызметтердің экономикалық қолжетімділігін дамыту; АӨК қолданылатын суаруға арналған судың қолжетімділігі; тауарлардың тереңдетіп өңдейтін өндірісті дамыту және қолжетімділігіне қол жеткізу; ауыл шаруашылығы саласында басымдылығы мол жобаларды инвестициялау.

Көрсетілген аумақта 200 млн гектардың 80%-ы ауыл шаруашылығы мақсатына пайдаланылатын алқаптар, ауыл шаруашылығы өнімдерін өсіруге жарамды жерлер болып табылады. Бірақ осы территориялардың 96 млн гектары, яғни 40% құрайды.

Қазіргі еліміздегі әлемдік жаһандану үдерісінде аса үлкен мәселе азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Қазіргі кезеңде әлемде белең алған басты мәселелер:

Ауыл шаруашылығының тиімділігін арттыру жолдары өндірістерді қайта жа- рақтандыруды қажетсінеді.

– ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің көлемінің азаюы;

Ауыл шаруашылығының тиімділігін арттыру, өнімділікті арттыру арқылы іске асыру негізгі драйвер болып табылады. Ауыл шаруашылығының өнімділігін арттыру, саланың тиімділігін дамыту, бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Саланың өнімділігінің арттыру саланың маңызды бағытын анықтайды. Еліміздің өңірлерінің ауыл шаруашылығының тиімділігін арттыру арқылы, ішкі және сыртқы нарықты ауыл шаруашылығы өнімдерімен азық-түлікпен қамтамасыз етуде әлеуетке ие. Еліміздің әрбір өңірінің ауа райымен табиғи қалыптасуының негізінде, өсірілетін өнімдері мамандану бағыттарының түрлілігімен ерекшеленеді. Өңірлердің ауыл шаруашылығын дамыту, Қазақстан Республикасының Агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама аясында «Қазақстан аймақтарының мамандану картасы» іске асырылуда.

– тұрғындардың санының артуы, БҰҰ-ның мәліметіне сүйенсек, 2050 жылға қарай Жер тұрғындарының саны 2,0 млрд. артып, жалпы 9,1 млрд. адамды құрайды [1]. Осы себептен аграрлық өндірісті 70 % арттыру қажет.

Азық-түлік қауіпсіздігі термині әлемде 1972-1973 жылдары ғылымға енгізілді.

Ал біздің елімізде азық-түлік қауіпсіздігі тек 90-жылдарда аса маңызды мәселе ретінде қарастырыла басталды. Себебі XX ғасырдың 90-жылдарында азық-түліктерді өндіру өндірісі күрт төмендеді.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Қазақстан Республикасының Агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы бойынша еңбек өнімділігін арттыру бағыты белгіленді [2]. Ауыл шаруашылығы өнімдерінің өндірісі қарқындылығы 1 кестеде көрсетілген.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеудің әдістемелік базасы ауыл шаруашылығын дамыту саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері.

2018 жылы АӨК жалпы табыс көлемі 454,4 млрд. теңгені құрады. 2019 жылы жалпы көлемі 507,6 млрд. теңге көлемінде (2 кесте).

1 кесте – Ауыл шаруашылық өнімдерінің өндірісі, мың тонна

Өнімдер	1990 ж.	2001 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2019 ж.	
						1990ж.	2001ж.
Бидай	28487,7	15896,9	200585,1	202804,0	190001,2	66,6	119,5
Көкөністер	1136,0	2301,2	3791,0	3884,0	4012,0	353,1	174,3
Картоп	2324,3	2184,8	3551,1	3573,5	3598,4	64,5	47,5
Жемістер мен жидектер	301,1	171,2	253,4	84,2	148,0	203,1	86,4
Сүт	5641,6	3922,9	5503,4	5712,3	5735,4	101,6	146,2
Ет	1559,6	654,5	1017,6	1058,4	1067,3	68,4	163,0
Жұмыртқа, млн. дана	4185,1	1855,3	5103,0	4340,0	1931,1	46,1	104

Ескертпе – ҚР ҰЭМ статистикалық мәліметтері негізінде құрастырылды.

стиция 41,1%-ға артып, 501,6 млрд. теңгені құрады [7].

Салаға мемлекет тарапынан қолдау көрсетіліп, инвестициялар қомақты көлемде тартылса да, бүгінгі таңда Қазақстанның агроөнеркәсіп кешені біз күтетін деңгейден төмен, баяу қарқында. Елдің жалпы ішкі өнімінде (ЖІӨ) ауыл шаруашылығының үлесі небәрі 4,4%-ды құрайды, яғни бұл көрсеткіш 1996 жылы 13%-ды құраса, соңғы 10 жылда 5,0%-дан аспайды. Экспорттың жалпы көлеміндегі ауыл шаруашылығы экспортының үлесі де аз және соңғы 3 жылда орташа 4%-ды құрайды

Бұл Қазақстандағы натуралды өнімдердің «Қазақстанда жасалған» атаған азық-түлік өнімдердің әлемдік деңгейде бренд жасауға ықпал ете алады.

Сонымен қатар қазіргі кезеңде, ауыл шаруашылығы санатындағы жерлердің құнарлығын сақтау ең өзекті мәселе болып табылады.

Республикалық және жергілікті бюджеттен жалпы кететін шығын - 3122,2 млрд. теңге, 2013 жылы – 339,7 млрд. теңге, 2014 жылы – 466,0 млрд. теңге, 2015 жылы – 322,7 млрд. теңге, 2016 жылы – 340,7 млрд. теңге, 2017 жылы - 383,5 млрд. теңге, 2018 жылы – 406,9 млрд. теңге, 2019 жылы – 414,3 млрд. теңге, 2020 жылы – 448,4 млрд. теңге [қараңыз 3].

Қазақстандағы агроөнеркәсіптік кешендердің даму деңгейі еліміздің экономикалық және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етілу деңгейін анықтайды [8].

Мал шаруашылығының стратегиялық дамуы мыналарға негізделуі керек: қолданыстағы объектілерді қайта құру және жабық жұмыс режимін қамтамасыз ететін жаңа типті кешендер құру арқылы мал шаруашылығы саласын дамыту; сүт және сиыр етін экспорттық әлеуетін арттыру.

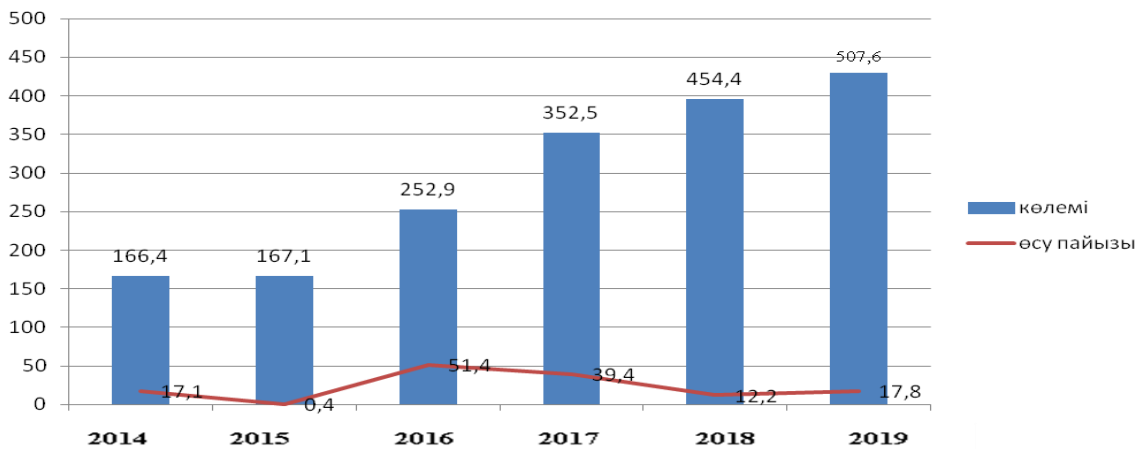
2018 жылы АӨК-дерді дамытуға 454,4 млрд. теңге жұмсалған, ал 2019 жылы АӨК дамытуға 507,6 млрд. теңге көлемінде қаржы қарастырылған (1 сурет).

2014 жылы жалпы инвестиция көлемі 166,4 млрд. құрап, өсу пайызы 17,1 құрады. Осы жылдар ішінде еліміздегі ауыл шаруашылығына салған инвестиция көлемінің ең жоғарғы көрсеткіші 2018 жылы 395,6 млрд. теңгені құраған. 2018 жылдың инвестиция көлемі 2014 жылмен салыстырғанда 229,2 млрд. теңгеге артқанын көреміз. 2019 жылды 2018 жылдың көрсеткішімен салыстырғанда 33,8 млрд. теңгеге артқан [9]. Жалпы көрсеткіштерді саралай келе салаға тартылатын инвестициялардың өсу қарқыны байқалады. Мемлекеттік

Аграрная политика: механизм реализации

қолдаумен қатар, салынған инвестиция көлеміне байланысты өңірлердегі саладағы өңдейтін кәсіпорында толық қуаттылықпен жұмыс жасайтын болса, жұмыс-

сыздық азайтып, әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан халықтың әл-ауқатын жақсартуға оң ықпал ете алады.

1 сурет – Ауыл шаруашылығы саласындағы инвестиция көлемі 2014-2019 (млрд. т)
ҚР ҰЭМ-нің мәліметі негізінде құрастырылды

Қазіргі таңда Қазақстан АШМ ресми мәліметіне сәйкес 1,4 млн га суармалы жерлерде 2 млн га жеткізу көзделген. Қазақстанның облыстарының суармалы жерлерінің көлеміне байланысты, ауыл шаруашылығы саласындағы өнімділікті арттыруға болады. Ақмола облысы бойынша 1991 жылмен салыстырғанда 2019 жылды 1991 жылмен салыстырғанда - 13,6 кеміген. Сонымен қатар 2018 жылды 2019 жылмен салыстырғанда +0,6 га артқан. Сонымен қатар суармалы жерлердің ең кему деңгейі Алматы облысына тиеселі. Шығыс Қазақстан облысында - 27,7 га кеміген. Ал 2018 жылды 2017 жылмен салыстырғанда -5,1 га кеміген. Түркістан облысы 49,2 га, Шымкент қаласы 25,3 га арту деңгейін көреміз. Жалпы Қазақстан бойынша 2019 жылмен салыстырғанда суармалы жерлердің көлемінің артуы 22,1 га құрайды.

Тұжырымдар.

1. 2020 жылғы 1 қаңтардағы ауыл шаруашылығы саласындағы орташа жалақы экономика салалары бойынша ең төменгі көрсеткіш, 128 мың теңге көлемінде болды. 2019 жылы еліміздегі жұмыспен қамтылғандар саны 8.5 млн құрайды, соның ішінде 2 млн ауыл шаруашылығы саласында еңбекке тартылған.

2. 2019 жылдың үшінші тоқсанының соңында секторда жұмыспен қамтылғандардың саны 1,2 млн адамды немесе барлық жұмыспен қамтылғандардың 13,6% құрайды [9].

3. Қазақстан Республикасының 2017-2021 жылдарға арналған АӨК дамытудың

мемлекеттік бағдарламасы аясында «Қазақстан аймақтарының мамандану картасы» бойынша жоспарланған жұмыстарды іске асыру және аймақта жұмыс жасайтын халықтың әл-ауқатын көтеру, әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан мәселелер шешуді оңтайландыру болып табылады.

4. Табыс көзі тек өндірген өнімінің өнімділігі мен оның сатылуына байланысты болғандықтан, ал өнімділік ауа райына тікелей байланысты болғандықтан, арнайы мемлекеттік қолдау арқылы аймақтарда ауыл шаруашылығы өнімдерін тереңдетіп өңдеуге бағыттап, саланы әртараптандыру қажет. Берілетін субсидиялар мен дотацияларды республикалық және жергілікті бюджетпен қаржыландырумен қатар, өзін-өзі қамтитын фермерлер мен жұмысшыларға жеңілдетілген несиелердің сомасын көбейтуді қолға алу қажет. Еліміздің ауыл шаруашылық саласы ЖІӨ-нің тек 5%-ы ғана аз көрсеткіш. Бұл көрсеткішті дамыту үшін аграрлық саланың өнімдері тек шикізат күйінде емес, дайын өнім ретінде экспортқа бағытталуы тиіс. Саладағы мал шаруашылығындағы, ет өндірісін дамытуға біздің елімізде барлық алғышарттар қалыптасқан, әрі қарай дамытуды оңтайландыру қажет.

Әдебиеттер тізімі

1 Стратегия экономической безопасности и социальной стабильности Казахстана: коллективная монография / под. ред. А.А.Сатыбалдина. – Алматы: Институт экономики КН МОН РК, 2019.-740с.

2 Қазақстан Республикасының Агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 12.06.2018ж. №423 қаулысы. (2019). [Электрондық ресурс] URL: <http://www.adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000423> (қаралған күні: 05.11.2019.)

3 Рудерт, Д. Обзор сельскохозяйственного сектора Казахстана. Фонд имени Конрада Аденауэра. Трансформация экономики Казахстана. Астана: Типография «IndigoPrint», 2019. - 368 с.

4 Турысбекова, Г. Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібін дамыту / Г. Турысбекова, Д. Айтмұханбетова // Проблемы агрорынка.- 2019.- №1. – Б. 127-134.

5 Назарбаева, Д.Н. (2020) Богатое село - богатый Казахстан / Казахстанская правда. [Электронный ресурс] URL:<http://www.kazpravda.kz/articles> (дата обращения: 05.03.2020.)

6 Ветеринарные требования, привлечение инвестиций, экспорт продукции - какие результаты достигнуты в развитии (2020) [Электронный ресурс] URL: <http://www.is.gd/XBUIR> (дата обращения: 04.03.2020г.)

7 Абашева, О. Обеспечение импортозамещения в регионе для решения проблемы продовольственной безопасности /О. Абашева, С. Сулаев // АПК: экономика, управление.- 2019.- №1.- С.4-14.

8 Мырзалиев, Б.С. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешеніндегі инновациялық үдерістер: мәселелері және оларды шешу/ Б.С. Мырзалиев, Е.Т. Абилкасимов, Л.Т. Тайжанов // Проблемы агрорынка.-2019.-№1. –Б. 18-27.

9 Айбосынова, Д.А. Қазақстанның АӨК даму тенденциялары/ Д.А. Айбосынова, К.А. Кирдасинова, Е.К. Молдакенова// Проблемы агрорынка.-2019.-№1. –Б. 46-53.

References

1 Strategy of economic security and social stability of Kazakhstan: a collective monograph / edited by A. A. Satybaldin. - Almaty: Institute of Economics KN MES RK, 2019. – 740p.

2 State program for the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated 12.06.2018 No. 423 (2019) [Electronic resource] URL: <http://www.adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000423> (date of access: 05.11.2019.)

3 Rudert, D. Overview of the agricultural sector in Kazakhstan. The Fund named after Konrad Adenauer. Transformation of the economy of Kazakhstan / D. Rudert.- Astana: "IndigoPrint" printing house, 2019. - 368 p.

4 Turysbekova, G. Development of the meat processing industry of the Republic of Kazakhstan / G. Turysbekova, D. Aitmukhanbetova //Problems of AgriMarket.-2019.-№1.-P.127-134.

5 Nazarbayeva, D.N. (2020) Rich Village - rich Kazakhstan / Kazakhstanskaya Pravda. [Electronic resource] URL: <http://www.kazpravda.kz/articles> (date of access: 05.03.2020.)

6 Veterinary requirements, attracting investment, exporting products - what results have been achieved in development (2020) [Electronic resource] URL: <http://www.is.gd/XBUIR> (date of access: 04.03.2020)

7 Abasheva, O. Ensuring import substitution in the region to solve the problem of food security / O.Abasheva, S.Sulayev // AIC: economics, management.- 2019.- №1.- P.4-14.

8 Myrzaliev, B.S. Innovative processes in the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan: problems and their solution/ B. S. Myrzaliev, E.T. Abilkasimov, L.T. Taizhanov / Problems of AgriMarket. -2019. - №1.– P. 18-27.

9 Aibosynova, D.A. Trends in the development of agriculture in Kazakhstan / D.A. Aibosynova, K.A. Kirdasinova, E.K. Moldakenova / Problems of AgriMarket. -2019. - №1. - P. 46-53.